ПИСАЦ ЈЕВГЕНИЈ ВОДОЛАЗКИН У РУСКОМ ЦЕНТРУ НА ФИЛОЛОШКОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ

Нарастајућа енергија Русије

Верује да је основ свега у човеку, у личној промени и смирењу. Време јесте тешко, али ћемо из ове ватре изаћи преображени. У Русији се, каже, осећа велика енергија, у различитим облицима. Најнижи облик те енергије је новац, а највиши су уметност, литература, музика. Култура. И баш у тој сфери на прагу смо неких открића. Од знаменитог Дмитрија Лихачова (1906–1999), свог професора, научио је неизмерно много. На пример, да изврсни људи никада нису млитавци и да ветеранима душа не стари. Нови Водолазкинов роман *Авијатичар* ускоро ће бити објављен и на српском

Приредила: Мила Ђуричић
Превеле: Ивана Којић и Мила Ђуричић

Стручњак за стару руску књижевност и филологију, аутор више од сто научних радова, ученик великог руског професора и српског академика Дмитрија Сергејевича Лихачова, уредник алманаха *Текст и традиција* који издаје петроградски „Пушкински дом”, др Јевгениј Германович Водолазкин (Кијев, 1964) поврх свега један је од најбољих и

најнаграђиванијих савремених руских писаца. Аутор је одличних романа
Отимање Европе
(2005),
Соловјов и Ларионов
(2009),
Лавр
(2013), преведених и на српски. Ускоро ће на српском бити објављен и његов нови роман
Авијатичар
.

Гостујући у српској престоници током недавног Међународног сајма књига, Водолазкин је разговарао са професорима, студентима и љубитељима књижевности у **Руском центру** на Филолошком факултету Београдског универзитета. Разговор је водила Ирина Антанасијевић, професор руске књижевности XIX века. Присуствовала је пишчева супруга Татјана, као и Југославка Катић, преводилац на српски његових романа. Захваљујући труду и љубазности сарадника Руског центра,
Нација
ексклузивно преноси најзанимљивије одговоре.

Писац, демијург, слобода. У принципу, писцу је у стварању све дозвољено, али знате како је говорио апостол: „Све нам је дозвољено, али није нам све на корист.” Могу да натерам своје јунаке да ходају по жици, да препливају Тихи океан, али ко ће у то поверовати? Због тога треба бити пажљив. Познати петербуршки писац Валериј Георгијевич Попов једном је рекао да јунаке не треба присиљавати, већ посматрати, пратити, ослушкивати шта ће да ураде или кажу. То што се Ана Карењина бацила под воз било је неочекивано за Лава Толстоја. Он није очекивао да ће се све тако завршити. Мислим да је он желео да је спасе, да се могло, али једноставно није се дало.

Свиђа ми се што сте у питању употребили реч *Демијург*. Аутор у односу на своје јунаке јесте сличан као Бог у односу према нама. Погледајте, Бог нас је створио, али нам је дао слободу. С обзиром да је Он апсолутно биће, и слобода је апсолутна. Он нас не спречава да чинимо ни добре ни лоше поступке. Ако погледамо шта се у ствари дешава, видећемо да ми заправо сметамо једни другима, говоримо и чинимо глупе ствари. Бог се не меша, али ако Га много молимо, Он ће нам помоћи.

Јунаци играју нашу улогу, а ми улогу Демијурга. И они исто тако некада моле, па ми савесно чинимо уступке и кажемо: „Добро, вероватно га треба спасити испод леда или од нечег другог...” На скоро свим сусретима, посебно у Русији, увек ме питају за авијатичара: да ли је остао жив. Одговарам да сам ја добар човек, само повремено то заборављам (*смех*). И учинио бих за њега све што је у мојој моћи.

Љесков, Достојевски и други утицаји. Нисам случајно дошао у мајици са ликом Достојевског (*смех*). Испричаћу вам једну недавну анегдоту. Звао ме је пријатељ и рекао ми да једна његова познаница хоће да уради тетоважу са цитатом из мог романа *Авијатичар* : „Иди без страха” (*Иди бестрепетно*), и то мојим рукописом. Замолио ме је да то скенирам и да му пошаљем. Нисам велики љубитељ тетоважа и питао сам га на ком делу тела она жели да уради тетоважу. Каже да хоће да уради на руци. Мислим се: па у реду. Не би било баш умесно да, рецимо, стави тетоважу на стомак. Неколико дана пред мој долазак у Београд стиже ми фотографија – тетоважа „иди без страха” испод леве дојке, мојим рукописом. У том смислу, ове тетоваже Достојевског на мојој мајици су далеко боље (*смех*). Ову мајицу су ми поклонили у једној продавници.

Наравно, Достојевски је утицао на мене, јер питање кривице нико у руској књижевности није боље описао од њега у роману *Злочин и казна*. Немогуће је писати о том проблему, а не поменути Достојевског. То никако не значи да ја себе сматрам њему једнаким, него само показујем да сам упознат са решавањем тог проблема. Био сам једном на предавању Умберта Ека, и он је рекао да је књижевност као изјављивање љубави. Са једне стране, то треба чинити као да је први пут, да буде право осећање, а са друге стране треба показати девојци да знаш да су јој пре тебе други већ изјављивали љубав. То јест, ти постојиш у некој одређеној књижевној традицији. Тако је и са романом *Злочин и казна* .

Што се тиче Љескова, њега веома волим. Пре него што сам почео да се бавим старом

руском књижевношћу, бавио сам се овим писцем. Он ме је увео у ту област књижевности, јер ју је и сам одлично познавао и волео. Када се десио онај скандал са његовим покушајем да одгонетне ко је крив за подметање пожара у Петербургу, Љескова су потпуно престали да штампају. Он је почео да чита староруске текстове, а ти текстови су својеврсна унутрашња емиграција. Љесков је очигледно утицао на мене. Он је био одличан стилизатор, али су на мене у стилском смислу утицали и други људи, на пример Платонов. Иако он пише другачије од Љескова, то је та линија. Или Саша Соколов, кога безгранично волим и сматрам га добрим писцем. Хтео сам да га штампам у мом алманаху, а Саша ми је изванредно одговорио да текст који га молим да напише није у хармонији са његовим природним напорима. Одговор је, по мом мишљењу, фантастичан. Написао сам му: „Саша, нећу Вас мучити и приморавати. Ако пожелите, напишите. Позив стоји."

У руској књижевности имамо на кога да се угледамо. Љесков је моја прва љубав у руској књижевности, и он је, наравно, извршио посебан утицај на мене. Никада се не стидим да признам утицаје, јер себе сматрам древноруским човеком. А древноруски аутор, када би узимао нешто, уопште се није стидео, него је указивао на изворе. Данас неколико десетина људи пишу докторске дисертације на тему *Лавра*, па ме питају за древноруске изворе. Саставио сам им списак извора и послао. Не кријем их. Другачије неће доћи до њих, јер неки текстови нису објављени, као на пример житије Николе Качанова. У *Лавру*
Никола Качанов је Тома. Качанов је био новгородски јуродиви, који је заиста поделио Новгород и у свој део никог није пуштао. Сматрао је да се духовна снага безгранично расејава. Имао је тежак карактер.

Зашто баш Псков? Одлучио сам да их пренесем из Новгорода у Псков, јер је Новгород као Дизниленд. Тамо сви снимају филмове, тамо се одвијају романи, а Псков је још увек свежњикав. Много волим Новгород. Тамо и данас налазе записе на брезовој кори. Али сам ипак одлучио да сместим све у мање познату природу.

Различите љубави. Нисам чак ни размишљао о томе да ли би се Арсеније (у *Лавру* – пр. прир.) тако жртвовао да је заволео брата или сестру. Поставили сте добро питање, сложено. Видите, мислим да љубав према брату или сестри не би оставила такав утисак на њега, јер је то спокојна љубав. Она је лишена емоција које би човека вукле целог живота према одређеном путу. Хармс има једну причу о уметнику који је волео мајку и љубавницу. Али, каже Хармс, то је била другачија љубав. Сав новац је давао

љубавници, док је његова мајка некада гладовала, јер није било новца за све. Потом је мајка умрла, а он је горко плакао. Затим је умрла љубавница, а он уопште није плакао. Ето како постоје различите љубави. Љубав која је као страст, пламена и јака, може човека да вуче ка неким чудесним поступцима, а љубав према ближњима је потпуно другачије осећање.

Моћ описа. Знате, често су ме критиковали због наводно излишних физиолошких описа. Питају ме зашто све тако детаљно описујем. А ја сам разговарао са мојом сарадницом која тек што се породила. Питао сам је како се осећа. Све сам описивао управо тако, да би се схватило зашто је то човеку смучило цео живот – зашто је он унапред одбијао све могућности односа са неком другом женом, стварање породице, зашто је осећао бескрајну кривицу, која се у његовим очима није угасила ни смрћу. Зато је било потребно детаљно описати. Схватате, да је стајао опис *она је умрла, он се растужио*, не би било покретача радње. Био је потребан један сукоб, моћна противречност. Противречност злочина и казне и њихово стапање у једној тачки. У тачки порођаја. Не волим такве описе, нити волим да их читам код других, али овде је у питању животна правда. Искрено говорећи, плакао сам кад сам писао о томе и о сахрани Лавра.

После написане странице ја сам као исцеђени лимун. Умом могу да пишем, али не могу да унесем енергију. Због тога прекидам. Текст мора да буде енергичан, чак и енергетичан. Та сцена је многе шокирала. Неки су чак саветовали да се роман и не чита док се не роде сопствена деца. Али пошто мушкарци не рађају, ипак неко може да је прочита и пре (*смех*). Када осетиш да немаш енергије, мораш оставити текст и бавити се нечим другим, на пример фудбалом.

Костоломац и кум. Да вам испричам како сам играо фудбал. Када смо живели у Минхену, свако вече смо играли фудбал. Тада нисам имао оволики стомак и трчао сам прилично брзо. Шта разликује руски од немачког фудбала? То што у руским двориштима фудбал играју прса у прса, оштро, а Немци све фино, полако. Немац и ја кренемо на лопту. Код Руса је је правило да у тим тренуцима ногу поставиш чврсто, иначе ће те осакатити. У задњем моменту он склони ногу од лопте, јер виде како сам ја појурио, а ја

му целом тежином падох на ногу и поломих кост. Дође хитна помоћ, покупише га и право у болницу. Татјана је тада почела да се нервира. Каже да ће нас испитивати, казаће: „Дошли сте из Русије и овде сакатите Немце!" А моја жена је, иначе, једном половином Немица, па се одмах забрину за Немце. Испоставило се да брига није била узалудна. Мислим да се због тога све и десило. Тамо су фудбал играли момци и девојке. Нигде нисам играо фудбал са девојкама, осим у Минхену. Следећег дана играмо ми фудбал, ја ударих лопту и некако сломих стопало једној девојци. Био сам у шоку, већем него она. Дошао руски хулиган, сваки дан ломи ноге. Ако ја испребијам све Немце, ко ће онда да води Европску унију (*смех*)? Прилазим јој, извињавам се, желим да јој помогнем, долази хитна помоћ, одвози је, и она доспева у исту болницу у којој је био онај први којег сам поломио, онај Клаус. И, замислите, они тамо почну да се забављају. У болници су, немају чиме да се баве... После болнице она остане трудна, они се узимају, добију ћерку и мене зову за кума. Јер сам им ја тако успешно поломио ноге, а ноге за рађање деце нису неопходне, може се и без њих. Ето видите. Жена ми је забранила да играм фудбал, иако су ме молили. „Са вама је тако лепо играти фудбал – одмах се удаш или ожениш", говорили су ми.

Ја не сакупљам само туђе сижее, ја их мало и сам стварам. Видим ја: какав ужас – за две недеље сам поломио два човека. Видим да ме косо гледају, питају се шта се ту дешава... Тад нисам писао, имао сам много енергије. Кад сам почео да пишем, престао сам да играм фудбал.

Три времена и озбиљност парадокса. На једном месту у *Лавру* кажем да је смисао у понављању, а затим да понављања нема? Ту нема противречности. Лосјев, велики руски филозоф, када је остарио, није сам писао него је диктирао секретару. Диктира он тако, диктира, а секретар каже: „Алексеје Фјодоровичу, овде сте противречни." А он ће му: „Је ли? Нови пасус." Тако сам и ја радио. Кад сам осетио противречност, направио сам нови пасус и писао испочетка. Али, ако ћемо баш озбиљно, нема ту противречности. Или постоји, али, као и свака озбиљна ствар, поништава се парадоксом. Видите, постоје два типа односа према историји као излагању догађаја: антички и библијски.

Антички, то јест круг, цикличност, без почетка и краја. Историја, која просто иде по кругу. Из таквог схватања историје Полибије је извео своју чувену фразу: „Историја је учитељица живота." Зашто је он то рекао? Он је био убеђен да исти узроци воде ка истим последицама.

Библијски није круг, него линија. Старозаветни тип, када имамо почетак и крај.

Хришћанство обједињује та два типа, јер је спирала хибрид круга и линије. И то је заиста тако, јер се историја никада не понавља у потпуности, чак и ако је нешто слично. Историја никада неће бити потпуно иста. Никада се људи неће окупити на једном месту у исто време да решавају претходне задатке, зато што претходног у историји нема. Сваки пут су то неки нови задаци. Али, парадигма тих дешавања и начин решавања проблема не могу да не буду слични. Јер, узмимо на пример борбу за власт: она се свакако остварује у неким сличним облицима. И, ето, према хришћанским егзегетима, дешава се да се историја понавља на новој грани. Она се римује са претходним ритмовима, подсећа на претходне догађаје, али не може се поново проживети. То је важан принцип на коме је заснована типолошка хришћанска егзегеза.

Постоји тип и антитип. На пример, тип је Адам, антитип Христос, нови Адам. Хришћанска егзегеза описује зашто је он нови Адам. Зато што је он први нови Човек. Али по карактеру, то је други Адам, онај који никада није грешио. Исто тако, тип и антитип су Ева и Дјева Марија. Не назива се узалудно Дјева Марија новом Евом. Оне су сличне појаве, безгрешне, али на неком потпуно другом нивоу.

Историја се креће спирално. Ако је тако, онда она сједињује два неспојива елемента: први – да се догађаји не понављају и други – да се они ипак понављају.

Довољно дубоко. Човеку је врло лако сломити књижевну судбину. Око мене нема људи који би рекли нешто што би ме сломило, јер чврсто стојим у древној филологији. Патрик Зјускинд има једну генијалну причу. Ради се о младом писцу који је објавио добру причу (о његовој причи није било конкретних замерки) и дошао код једног критичара. Критичар, који се није односио према њему ни добро ни лоше, чак није ни познавао писца, али је он *критичар* и желео је нешто да каже, рече му: „Није лоша прича, није лоша, али није довољно дубока.” Ту изјаву било ког критичара просто можемо повући. Карл Попер је говорио да је научна мисао она коју можеш оповргнути. Пробај да оповргнеш мисао: *недовољно дубоко*. То је

исто као кад су на совјетским факултетима испитивали бруцоше, они знали све одговоре, а ови им говорили: „Недовољно прецизно.” Патрикова прича се завршава тиме да су након речи критичара сви почели да причају да је пишчева прича добра, али није довољно дубока. На крају се писац бацио са степеништа и, пише Зјускинд, то је било довољно дубоко.

О *Авијатичару*. Много је тешко писати нешто после успешног романа. Код мене је био амерички новинар који ми је рекао: „Имате тежак задатак. Треба да напишете нешто што не сме бити ниже од *Лавра*, а тамо је уткана древноруска литература, али то од вас не зависи. Међутим, то што сте пренели у древноруску литературу више не можете. То је огромна енергетска моћ те књижевности. Не знам шта да радите. А сами знате да другог *Лавра* не смете написати. Онда би се изгубио *Лавр 1*
.

Авијатичар је добио високе оцене, друго место награде „Бољшаја књига”. По стилу, *Авијатичар*
припада тридесетим годинама (научни експерименти, узлет мисли). Јелена Шубина, мој уредник, одговарајући на питања новинара, рече да је роман о томе како човек долази ниоткуда и нигде. Он не само да је странац у том времену у које је доспео, него се испоставља да је био чудан и у времену у ком је био. Роман је о самоћи, о томе да је човек у било којем времену усамљен и туђин, и да ни једно време то неће исправити. Подстрек на то размишљање била ми је чудна епизода када сам, током службеног боравка у Паризу, био у библиотеци. Тамо сам читао рукописе. Ишао сам уском улицом и одједном наиђох на кућу изграђену шездесетих-седамдесетих година на којој је висила мала табла са натписом:
Овде је живео Стендал. Овде је написао „Црвено и црно”
. Зауставих се и помислих да сам Стендал: долазим кроз неколико стотина година и нема куће, нема рођака, пријатеља, нема ничега. Мислим да бих просто умро од туге. Замислите ви да једном тако долазите на факултет, али ту више није факултет него „Икеа”. А ви памтите моје предавање, повећање плате... Добро, повећање плате не памтите (
смех
). Долазите и нема нигде никога. Мене је то потпуно потресло и мало после тога сам написао роман. Било ми је потребно да човек изађе из свог времена и због тога су тамо тако детаљни описи свега.

Ево како је грађен роман. Узимам веома познату ствар, сто пута описану, али је дајем у улози камертона, да би асоцијативни ланац изграђивао читалац, да би ми био коаутор. Ја причам, а он конструише тај асоцијативни ланац. Да би се то остварило, ствари морају да буду довољно познате. Роман је као ехо са читаоцем, дозивање. То је историја осећаја, не текста.

Нервирање. Лаврa су сви хвалили док нисам добио награду „Бољшаја књига". После тога су га сви нападали. Јер, у чему је смисао нападати човека који је непознат свима? *„Авијатичар"* је такође изашао после награде „Бољшаја књига". Прво добијам неке чудне похвале, које и не очекујем, којих нисам достојан. То ме нервира. После неки човек приступа роману методом који Немци називају *магнетски осећај за материјал*. Он измишља неку глупост у роману и почиње да тражи потврду за то. И ниче негативна рецензија.

Роман и филм. То се спрема трећи пут. Екранизација и *Лаврa* и *Авијатичара*. Ја продајем права, али не потпуна. Права се продају овако. Прво се закључује опциони уговор. То је симболична сума која се уплаћује аутору да не би напустио посао. Закључује се на пола године или годину. Ако за то време продуцент не нађе паре или могућности за филм, новац остаје код аутора. Ако нађе, закључује се комплетни уговор. И, ето, ја имам три таква уговора. Овога пута је све то постало озбиљно и новац ће се изгледа наћи.

Да ли ћу учествовати као сценариста?

Видите, желим што пре да напишем роман који сам започео. Не желим да улазим у то са сценаријем. Моја другарица Гузељ Јахина такође не жели, јер жели да пише роман.

Веома је тежак посао писати сценарио. Када се опробаш, обично се потписује уговор за четири верзије сценарија. Прву верзију ти пишеш и она је најбоља, а режисер каже да није добра. Ти пишеш други, онда он каже да се лоше стоји са новцем, да пробијаш буџет: „Имаш скупа путовања, дај да ограничимо радњу на Саратовску област." Ти радиш трећу верзију, нема Мадагаскара или сличних далеких путовања, нема скупих сцена, само мања села. И четврта верзија – режисер долази и каже да смо нашли звезду за улогу главног јунака, али се њој не свиђа текст. Жели да се за ту звезду посебно напише сценарио. Ако бих ја писао онако како се томе свиђа, сметнуо бих све остале. Онда је то потпуна прерада сценарија.

Филм постоји у орбити популарног романа, али филм и роман немају ништа заједничко. Често режисери то не схватају. Монтирају ауторски текст и мисле да је то у реду. Један од режисера, који није нашао паре рекао је да само аутор може да уништи своје дело до краја да би створио ново. Управо тако. Договорили смо се да ћу да поделим своје мишљење о томе како треба снимати, да предложим идеју, конфликт, али немам времена да пишем дијалоге. Тиме ће се бавити професионалци, који могу да напишу дијалоге и из именика, ако им задаш такав задатак.

Познати глумци су позвани да играју, неочекивани, али немам право да говорим о томе. Изненађује ме што се све то дуго одвија.

Енергија и њени облици. Русија је богата земља. То говорим као човек који је био у многим земљама и многим руским градовима. Та енергија коју осећам у Русији доводи ме до закључка да је земља у великим, мирним успесима. Та енергија присутна је у Русији у различитим облицима. Најнижи облик те енергије је новац, а највиши је уметност, литература, музика. Култура. И у тој сфери мислим да смо на прагу неких открића.

Лихачов. За мене је било неочекивано то што је он био згуснута енергија. Био је напросто добар човек, али невероватно темпераментан, чак и као старац. На пример, желео је да прими сарадницу у Институт, а тадашњи директор није нашао место за њу

и одбио га је. Лихачов је онда тамо код њега преврнуо мермерни сто.

Схватио сам да изврсни људи никада нису млитавци. Лихачов је био паметан, усредсређен, пун енергије. Његова воља била је усмерена на добра дела. Толико је за нас урадио да је тешко све то пренети. Имао је снаге да оповргава мишљења и спори се са својима, не само са противницима. То је другачије.

Сећам се једне ситуације која би Србима била од значаја. Лихачов је припадао либералним научницима, дакле није био комуниста, социјалиста, ништа од тога. Када су Американци бомбардовали Србију, америчка телевизијска екипа, сматрајући да је Лихачов американизовани човек и да се налазе на истом терену, дошла је у Пушкински дом и питала га: „Дмитрије Сергејевичу, шта мислите о злочинима Срба?" А он им одговори: „Могу да говорим само о злочинима Американаца, јер ви појма немате шта бомбардујете. Ви бомбардујете цркве из XIV века!" Они су се ту зауставили и повукли. Нису наставили снимање. Њему није било лако то да уради, јер је он био љубимац не само руске, већ и америчке и британске телевизије. Узимајући то у обзир, они нису очекивали такав одговор. А ја сам онда рекао Татјани: „Свака му част. Ветеранима не стари душа!" То је за мене било важна лекција. Када се разилазим у мишљењу са својим присталицама, сетим се увек да је Лихачов налазио снаге за њих и критиковао их као и противнике.

Читање. Шта читам од руских савременика? Готово све. Члан сам жирија за Награду „Јасна Пољана". Ми добијамо 120 романа годишње које ја морам да прочитам, тако да сам упознат са тим шта се одвија у руској књижевности, и не само руској. Од 120 романа 40 је страних. Данас ова награда има номинацију за страни роман. Ове године сам наступао у Москви на уручивању награде Марију Варгасу Љоси. Сви добитници долазе у Москву, где им награду уручује Владимир Иљич Толстој, пишчев прапраунук. Била је веома лепа свечаност. Љоса је дошао са бившом женом Хулија Иглесијаса, мајком Енрикеа Иглесијаса.

Читам све руске ауторе, а ево шта ми се свиђа. Говорићу о конкретним романима, јер један писац може да има добре и лоше романе. Свиђа ми се *Самодржац пустиње* Леонида Јузефовича,
Проба

Владимира Шарова, Приљепинова
Обитељ
(веома јака ствар), Гузељ Јахина
Зулејха отвара очи
,
Писмовник
Михаила Шишкина, све ствари Саше Соколова, али он одавно није објављивао романе,
Вук који мисли
Алексеја Варламова...

Варламов. Чујем да је он био овде код вас. Баш овде је седео? Да, осећам неку енергију... Тања и ја се дружимо са Варламовима. Он је професор на Московском државном универзитету „Ломоносов". Једном добијем поруку од њега: „Студенткиња одговара, извукла је питање о *Лавру*. Читала га је много пута, каже, плакала је недељу дана. Када сам је питао у ком веку се одвија радња, она је опет заплакала, али овај пут зато што није могла да се сети." И он ме пита шта да јој да. Одговарам: „Аљоша, време ионако не постоји, дај јој десетку." И он јој је дао. Сада о томе прича у свим интервјуима.

Нада. На крају, желим да Вам кажем: верујем да ћемо наћи заједнички језик са онима који нас можда сада не разумеју. Убеђен сам да је све у човеку. У личној промени и смирењу. Све остало на то се ослања. Сада је тешко време и Русија је у тешком положају. Али, као човек који настоји да говори објективно, могу рећи да ћемо ми изаћи из овог пламена преображени, јер Русија није агресивно настројена. То одговорно тврдим. Русија је усмерена на саму себе, без обзира на неке спољашње векторе у политици. Свако треба да обрађује сопствени врт; док људи буду тако чинили, мислим да ће све бити у реду. **<**

(© Copyright и опрема „Нација”. Сва права задржана.)

Објављено: недеља, 05. новембар 2017, 20:53h